

DYNAMISCH PERSPECTIEF

Ledenblad van de Vereniging voor
Biologisch-Dynamische Landbouw & Voeding

Geef het leven door

inclusief
DEMETER MONITOR

'22-'23

De weg is het doel

De voorstanders van nieuwe technieken voor genetische modificatie, zoals CRISPR-Cas, beroepen zich erop dat in het 'eindproduct' niets terug te vinden is van de onnatuurlijke stap in het veredelingsproces. Maar de hamvraag is: in hoeverre doet het proces ertoe, de wijze waarop iets tot stand komt?

Wat is bijvoorbeeld het verschil tussen een chocoladereep, gemaakt van cacao geproduceerd door gewaardeerde landarbeiders die de bodem en biodiversiteit koesteren en waarbij het transport plaatsvindt per zeilboot (zoals de Chocolatemakers ze maken, zie pag 4) vergeleken met chocola die voortkomt uit een keten waar de winstmarges leidend zijn en waar het milieu, kinderen en volwassen worden uitgebuit ten behoeve van anonieme aandeelhouders? Lastig te proeven. Maar wat is de bijmaak?

Nog twee andere vergelijkingen:

-Wat is het verschil tussen een kalf, ontstaan na seks met een stier en een kalf dat is voortgekomen uit een in het lab opgekweekt embryo dat per vliegtuig is vervoerd en elders in een koe is 'geplaatst'?

-Wat is het verschil tussen planten die zijn opgekweekt middels natuurlijke selectie en vermeerdering en planten die voortkomen uit een proces waarbij een geïsoleerde cel en een bacterie de 'juiste' genen in het planten-DNA plaatsen, om de cel vervolgens zodanig te bewerken dat er een plantje uit gaat groeien? De inmiddels gelauwerde schrijver Mariken Heitman laat hier in een column (zie pag 12) haar filosofisch licht op schijnen.

Op weg naar ons 100-jarig jubileum in 2024 blijft de verbinding met alles wat het leven draagt en vormt ons houvast, het liefdevol waarnemen, koesteren en doorgeven van 'het levende' aan nieuwe generaties.

Open voor vernieuwing, maar qua voors en tegens altijd afgewogen ten opzichte van de effecten op hetgeen ons nu, en generaties na ons, voedt en draagt.

Het is telkens de invulling van 'het proces', de weg die we kiezen, die betekenis en voldoening biedt. Dit komt prachtig naar voren in de inspirerende interviews met biodynamische boeren, verwerkers en een kok. Zij werken met respect voor het leven en geven dit leven door.

'We are not alone, we are not alone', wordt vaak in een repeterend ritme gezongen tijdens klimaatdemonstraties. Een zinnetje dat me telkens weer raakt. Gelukkig ontdekken steeds meer mensen dat de huidige weg, waarbij technologie en geld van middel naar doel zijn verworven, een doodlopende weg is. 'We are not alone'.

'Wij' hebben de schone taak om anderen te blijven inspireren en uit te nodigen om mee te gaan in de weg van verbinding met elkaar en met alles wat ons omringt. Meewerken en meebewegen met de natuur in plaats van strijden tegen de natuur met chemie en genetische manipulatie.

De verkoop van Demeter producten uit de biodynamische landbouw is, ondanks een moeilijk jaar door de hoge inflatie en tanende koopkracht, toch weer licht toegenomen, zoals in de Demeter Monitor die onderdeel uitmaakt van deze DP te lezen valt. Al is het nog een klein stroompje, toch iets om te koesteren, ook als een beweging die als inspiratiebron binnen de Groenboerenplan-beweging tot een steeds grotere golf aanzwelt.

Bert van Ruitenbeek,
directeur van Stichting Demeter,
is themaredeacteur van dit nummer

Zaadvaste rassen

8

Voeding voor lichaam en geest

14

Praten over de essentie

20

Ledenblad van de Vereniging voor

Biologisch-Dynamische Landbouw & Voeding

- 4 De Chocolatemakers
- 6 Ommelandenzuivel
- 8 Groeiend enthousiasme voor Zaadvaste rassen
- 11 Paretje: En toen kwamen de spreuwen
- 12 Het mysterie
- 17 Voeding voor lichaam en geest
- 18 De oogst van BD-beroepsontwikkeling
- 20 Verbinding met de plek en het idee
- 22 BD-JONG: workshops met Gerard Jannink
- 24 Kort & Goed
- 26 Nieuws uit de BD-Vereniging
- 29 BD-Agenda
- 30 Ledenservice

Inclusief Demeter Monitor

In het hart van deze Dynamisch Perspectief vind je de nieuwste Demeter Monitor met trends en ontwikkelingen. Relaties van Stichting Demeter ontvangen dit nummer, ook als ze geen lid zijn van de BD-Vereniging. Wil je voortaan altijd dit mooie blad in je brievenbus? Word dan lid via bdvereniging.nl/lid-worden

Ellen Winkel, hoofdredacteur

Duurzaamheid is niet complex

In de cacaohaven van Amsterdam staat de fabriek van Chocolatemakers. Onder het transparante dak van zonnepanelen wordt chocola gemaakt met antieke (lees: hergebruikte) machines. Elke lente meert het vrachtzeilschip Tres Hombres voor de deur aan met cacao bonen uit de Cariben. Duurzaamheid van boon tot reep, met twee Demeter repen als laatste innovatie. Oprichter en ondernemer Rodney Nikkels doet het gewoon.

Omdat binnenzitten niks voor hem is, wilde Rodney Nikkels ooit bodemkunde gaan studeren. Hij ging naar Wageningen om informatie in te winnen, maar de universiteit bleek gesloten. Alleen de faculteit Tropisch Landgebruik was geopend. Daar werd hij gastvrij onthaald door een gezellige club docenten en studenten. Rodney voelde zich gelijk thuis en schreef zich spontaan in. De studie bleek een internationaal avontuur: “Ik had colleges over lokale technieken, ik leerde jeeps repareren en had stages in het buitenland.”

Motor voor herstel

Na zijn studie richtte Rodney samen met

twee studiematen een stichting op. Ze zochten subsidies en zetten ontwikkelingsprojecten op voor koffie- en cacao boeren. “Nergens in de keten zit vet op de botten”, observeerde Rodney. “Multinationals knippen alle schakels in de keten uit voor een zo hoog mogelijke aandeelhouderswaarde. Daar betalen boeren een hoge prijs voor met armoede, ontbossing, klimaatverandering en verlies van biodiversiteit. Migranten gaan niet met bootjes de Middellandse Zee op omdat het thuis zo'n feest is. Als we de waardecreatie verschuiven – van aandeelhouders naar boeren en natuur – dan kan het kapitalisme een motor van herstel worden in plaats van een motor van problemen.”

'Als we de waardecreatie verschuiven – van aandeelhouders naar boeren en natuur – dan kan het kapitalisme een motor van herstel worden in plaats van een motor van problemen.'

Chocoladelandschap

Een gezond economisch model dat oneindig kan doorgaan. Rodney en zijn zakenpartner Enver Loke wilden aantonen dat zoiets haalbaar is. Via de betrokkenheid van hun stichting bij het Amsterdamse Chocoladefestival kwamen ze op het spoor van de cacao keten: “Het huidige chocoladelandschap is een industrie met een paar grote spelers. Dat maakt het weerbarstig om de sector van binnenuit te verbeteren.” Om zelf *in control* te zijn, begonnen ze een eigen bedrijf, gebouwd op duurzame waarden. Vrienden uit Congo stuurden een pallet cacao bonen en een connectie in New York legde uit hoe ze daar chocola van konden maken. In een keukentje met oven en maalmachine zijn ze in 2011 gestart met de productie van biologische chocoladerepen.

Cacao-jungle

Dankzij de productkwaliteit en visie op duurzaamheid is Chocolatemakers, zoals ze hun bedrijf hebben gedoopt, uitgegroeid tot een succes. In 2019 zijn ze verhuisd naar hun splinternieuwe emissie-vrije fabriek in de

Amsterdamse cacaohaven. “Een CO₂-neutrale economie is de uitdaging van de toekomst”, licht Rodney toe. “Vanuit technisch oogpunt is dat niet zo complex. Het is een kwestie van gewoon doen.” In alle schakels van de keten creëert Chocolatemakers herstellende waarden: “De meeste waarden worden toegevoegd op het land, mits je de boeren voldoende betaalt. Wij betalen een prijs waarmee ze hun omgeving en gezin goed kunnen onderhouden.” Het behoud van bodemvruchtbaarheid en biodiversiteit is volgens Rodney het best gewaarborgd in de biodynamische landbouw. Een logische stap binnen hun visie is dan ook de recente samenwerking met Demeter-boeren in Brazilië: “Met lokale wijsheid, waar ik veel respect voor heb, werken zij in harmonie met de natuur. Hun plantage is een regenwoud – een cacaojungle – met een enorme soortenrijkdom. Via onze chocola ondersteunen we deze vorm van landbouw en maken die zichtbaar.” chocolatemakers.nl

Tekst en fotografie: Annelijn Steenbruggen, freelance-tekstschrijver en fotograaf

Op het bedrijventerrein van het Drentse dorpje Tweede Exloërmond staat de zuivelfabriek van Craft Dairy, het bedrijf van Yuri Blanken en zijn partner Desiree Cossée. Op deze ogenschijnlijk 'saaie plek' maken zij stevige statements voor de toekomst. Hier is het biologische zuivelmerk Drentse Aa omgeschakeld naar het biodynamische en plastic-vrije Ommelanden. Hun locatie hebben ze verlevendigd met zoveel mogelijk groen.

Verbinding tussen stad en platteland

Van oorsprong is Yuri Blanken kaasmaker. Zijn eerste biodynamische kazen maakte hij op zijn zeventiende op Terschelling, waar hij in de natuurbeweging actief was en niet veel later ook zijn partner Desiree ontmoette. Vervolgens heeft hij in Zeeland een boerenkaasmakerij gehad, verschillende kaasmakerijen opgezet en gewerkt in de biologische verhandel. "Ik ben altijd betrokken geweest bij de productie en marketing van biodynamische voeding, en dan vooral de kaas", vat Yuri zijn loopbaan samen. Toen hun kinderen uit huis gingen, voelden ze ruimte en energie voor een nieuw avontuur: "We wilden terug in de productie en bij voorkeur met een eigen bedrijf. Via de groothandel hoorden we dat Drentse Aa een opvolger zocht. Daar zijn we gaan praten. In 2017 hebben we het bedrijf overgenomen met de intentie om het merk om te schakelen naar biodynamisch. De eerste drie jaar hebben we ons gericht op meer efficiëntie door volumevergroting. Hierdoor konden we in 2020 naar deze grotere locatie verhuizen. We droomden van een idyllische zuivelboerderij maar het werd dit saaie bedrijventerrein. Dan moet je omdenken. Met bloemen, hagen, fruitbomen, een sedumdak en zonnepanelen hebben we er een groen en duurzaam statement van gemaakt."

'Het is mijn taak dat de levenskracht, die vanaf de boerderij in de melk meekomt, tijdens de verwerking behouden blijft voor de consument'

Groeimarkt

Drentse Aa betreft alle koemelk van Eko-Holland en veel van deze melk is afkomstig van biologisch familiebedrijf Luring. "Omdat het zo'n mooie boerderij is, wilden we het gezicht van de boer naar voren gaan halen", vertelt Yuri. "We gingen daarover met Harry en Chonda Luring in gesprek. Eerst maar eens een gevoel krijgen bij onze samenwerking, dacht ik. Onze wens om over te stappen naar Demeter wilde ik nog onder tafel houden. Tot mijn verrassing vroeg Harry direct: wat vinden jullie ervan als wij

Demeter worden? Het werd een erg makkelijk en leuk gesprek!" Zowel de familie Luring als Craft Dairy hebben hun Demeter licentie dit jaar gekregen. Yuri: "Onze schapen- en geitenzuivel zijn nog biologisch, wat betreft koemelk zijn we volledig Demeter."

Voor de toekomst

Met de overstap naar Demeter zijn de fles, kraag en plek in het zuivelschap hetzelfde gebleven. Alleen de merknaam Drentse Aa is veranderd: "Het ommeland was vroeger de eerste ring om de stad waar het vee graasde. Bij gevaar kon het vee snel binnen de stadsmuren worden gehaald. De tweede ring was voor de akkerbouw en daar omheen werd fruit geteeld. Daarbuiten lagen de onlanden: de moerassen met struikrovers. Met de naam Ommelanden geven we de wederzijdse afhankelijkheid tussen stad en platteland aan. Op het etiket hebben we die verbinding visueel gemaakt met rechts een tekening van de stad en links koeien en boerderijen, daartussen fietsen mensen heen en weer." Als ondertitel staat er 'voor de toekomst' op het etiket: "Ik vind dat een krachtig statement om heel vaak en heel hard te roepen. De biodynamische landbouw biedt namelijk een antwoord op de huidige problematiek in

de landbouw. Bovendien gaan mensen bio en Demeter kopen als ze kinderen krijgen. En kinderen zijn de toekomst."

Positie van het dier

De klanten van Drentse Aa zijn grotendeels overgestapt op Ommelanden zuivel. "Samen met de groothandels en winkels hebben we hen daarin begeleid", vertelt Yuri. "We hebben dus een nieuwe klantengroep voor Demeter-zuivel gecreëerd." Dit raakt aan de persoonlijke drijfveer van Yuri: "Ik wil dienstbaar zijn aan de verbinding tussen boer, consument en toekomst. Het is mijn taak dat de levenskracht, die vanaf de boerderij in de melk meekomt, tijdens de verwerking behouden blijft voor de consument. Naar de boeren toe voel ik mij verantwoordelijk dat hun product wordt verkocht. Naast de vegan-beweging, die veel aandacht krijgt, wil ik opstaan om de positie van het dier in de landbouw te verdedigen. Het dier is zo'n onmisbare schakel in het geheel. Met Ommelanden wil ik laten zien dat een positieve veehouderij bestaat én belangrijk is voor een levenskrachtige aarde."

ommelandenzuivel.nl

Tekst en fotografie: Annelijn Steenbruggen

Groeiend enthousiasme voor zaadvaste rassen

De steeds verder gaande monopolisering van zaadgoed, de patenten op natuurlijke planteigenschappen en de voorgenomen deregulering van gentech-technieken baren grote zorgen. Daartegenover staat dat er – weliswaar nog op kleine schaal – met veel enthousiasme gewerkt wordt aan het op de markt brengen van biologische, patentvrije, zaadvaste rassen. De aandacht voor deze meest natuurlijke wijze van het leven doorgeven groeit. Belangrijk voor een levende landbouwcultuur, voor behoud van agro-biodiversiteit en een onafhankelijker positie ten opzichte van de multinationals in zaden en chemie.

Zowel in Nederland als in Vlaanderen hebben telers de handen ineengeslagen om zelf zaden te vermeerderen (dus een gewas te telen met als doel zaad ervan te oogsten) en op de markt te brengen. Vanuit het **Vlaams Netwerk Zelf Zaden Telen**, dat sinds 2010 bestaat, is negen jaar later **VzW Vitale Rassen** opgericht, met Greet Lambrecht van de Akelei in het Vlaamse Schriek als drijvende kracht. In Nederland ging in 2017 **Coöperatie De Zaderij** van start op initiatief van onder andere Tineke Alberts van boerderij Zonnelijkheid en veredelaar Jan Velema. Beide organisaties vinden het belangrijk om zaadvermeerdering en selectie weer terug te brengen in boerenhanden en bij te dragen aan een groeiende genetische diversiteit, door oude rassen in stand te houden en ook nieuwe te ontwikkelen. Daarbij gaat het om tuindersselecties en zaadvaste rassen van groenten, bloemen en kruiden, die via klassieke veredeling door kruisen en selecteren zijn ontstaan. Als je van zaadvaste rassen het zaad oogst en opnieuw uitzaait, krijg je planten met ongeveer dezelfde eigenschappen als hun ouders. Als je zaad van F1-hybride rassen (die via inteelt van twee verschillende ouderlijnen worden ontwikkeld) opnieuw uitzaait, hebben de nakomelingen heel verschillende eigenschappen, dus zijn deze rassen niet geschikt voor nateelt. De Zaderij en Vitale Rassen merken beide dat de aandacht groeit. Vitale Rassen is in vier jaar uitgegroeid tot een netwerk van een twaalfstal Vlaamse biologische boerenvermeerderaars die hun goede tuindersselecties te koop aanbieden via de webshop en via ongeveer 40 fysieke verkooppunten, zoals boerderijwinkels en

tuincentra, of rechtstreeks aan collega-boeren. Het assortiment bestaat uit ca 250 rassen en groeit jaarlijks, wat het enthousiasme van de boerenvermeerderaars weerspiegelt. Na de eerste pioniersjaren is de afzet van de Zaderij via haar webshop dit jaar verdrievoudigd in vergelijking met vorig jaar. Het aantal verkooppunten in winkels steeg dit jaar van 12 naar 40. Het gaat om zakjes zaad voor moestuinders, 70 verschillende rassen, geteeld door 20 telers. De Zaderij wil doorgroeien en in de toekomst ook aan professionele tuinders leveren.

Naast deze jonge initiatieven is het Duitse **Bingenheimer Saatgut**, in 2001 opgericht door telers, een veel grotere en meer ervaren speler, die ongeveer 500 zaadvaste

rassen levert, geteeld door 93 boeren en tuinders, waarvan negen uit Nederland en één uit Vlaanderen. 110 van deze 500 rassen zijn nieuw ontwikkelde rassen die uit biodynamische of biologische veredeling zijn voortgekomen, dankzij het werk van **Kultuursaad**, een vereniging die de ontwikkeling van nieuwe rassen ondersteunt. Eind 2022 had Bingenheimer Saatgut 115.000 klanten, een sterke groei in vergelijking met de 45.000 klanten eind 2018. Ook de omzet ligt in 2022 76% hoger dan in 2018, al stagneert die de afgelopen twee jaar.

Wat opvalt is dat **Velt** (de Vereniging voor Ecologisch Leven, koken en Tuinieren met bijna 30.000 leden in België en Nederland) het zo vanzelfsprekend vindt om zaadvaste

rassen te gebruiken, dat ze dit er niet eens bij vermelden bij hun 'samenaankoop'. Leden krijgen sinds 1998 de mogelijkheid biologische zaden van zaadvaste rassen met korting via Velt te bestellen. In 2018 bestelden 4100 mensen 82.000 zakjes, in 2022 5600 mensen 107.000 zakjes. Er was keuze uit ruim 600 rassen van verschillende leveranciers.

Een pionier in biologische groenten- en bloemenzaden in Nederland is **De Bolster**, in 1978 gestart door Harry en Chris Douwes. Zij bouwden met hun zakjes zaad een grote bekendheid op onder moestuinders. Sinds het bedrijf in 2007 werd overgenomen door de familie Vosselman, ontwikkelt De Bolster ook nieuwe biologische rassen, zowel zaadvaste als hybride, en richt het bedrijf zich, naast hobbytuinders, op professionele boeren en tuinders. Het bedrijf levert biologische zaden, deels biodynamisch, van 330 gewassen, waarvan circa 90% zaadvast is. In de afgelopen vijf jaar is hun omzet bijna verdubbeld. Om klaar te zijn voor de verwachte groei van biologisch en om samen met anderen te werken aan toekomstbestendige landbouw, is De Bolster in december 2022 omgevormd tot een coöperatie. Voor nieuwe investeringen haalden ze begin 2023 binnen twee weken voor 4,5 miljoen euro aan aandelen op.

Diverse telers die voor bovengenoemde bedrijven nieuwe rassen ontwikkelen, krijgen ondersteuning van **Stichting Zaadgoed**, 25 jaar geleden opgericht om biologische zaadteelt en veredeling te stimuleren. Ook

Ruim 50 boeren, consumenten en koks bezochten de 'rassenvergelijking met smaakproef' van Stichting Zaadgoed en de Ketenwerkgroep Biologische Zaadvaste Rassen, met oa aandacht voor paprika's (foto links) en bieten.

Zaadgoed merkt de laatste tijd een groeiende interesse. De donateursdag eind augustus bij veredelaar Thomas Hoedjes was goed bezocht. Op de 'rassenvergelijking met smaakproef', die ze begin september organiseerden samen met de Ketenwerkgroep Biologische Zaadvaste Rassen, kwamen meer dan 50 mensen af; boeren, koks en consumenten. Ook de cursus 'Zaadvaste rassen telen' die eind september van start is gegaan, georganiseerd samen met Caring Farmers en de Zaderij, heeft het maximum aantal deelnemers bereikt. Deze cursus is onderdeel van het project 'Levende Zadenbank'. Op zaterdag 11 november viert Stichting Zaadgoed haar jubileum met een evenement op Warmonderhof (zie zaadgoed.nl)

De **Ketenwerkgroep Biologische Zaadvaste rassen** is anderhalf jaar geleden ontstaan uit een samenwerking van Odin, Beersche Hoeve (sinds 2017 100% dochter van Odin) en Stichting Zaadgoed. Dit samen-

Demeter en hybrides?

Binnen de **Demeter richtlijnen** wordt de voorkeur uitgesproken voor het gebruik van zaadvaste rassen (en voor granen met uitzondering van mais is dit zelfs verplicht), maar in de praktijk blijken veel telers te kiezen voor hybriden. Over dit dilemma organiseren de sectie Natuurwetenschappen en de sectie Landbouw in Dornach een conferentie van 5 tot 8 oktober. Zie bdvereniging.nl/bd-agenda

DP-Extra Methoden van veredeling

De biologische sector is tegen het gebruik van genetische veredelings technieken, omdat het veranderen van het DNA ingaat tegen de basiswaarde dat we respect hebben voor de eigenheid en integriteit van de plant. Zoals een koe haar hoorns mag houden en een kip mag scharrelen, zo mag een plant haar cellen 'heel' houden. Andere 'onnatuurlijke technieken' (zoals het opkweken van planten in petrischaaltjes in het lab) zijn wel toegestaan binnen biologisch. Welke veredelings technieken worden, vanuit welke visie, wel en niet gebruikt binnen bio en biodynamisch? Een overzicht daarvan vind je via bdvereniging.nl/dp-extra

Via DP-Extra vind je ook meer achtergrondinformatie, zoals het nog altijd actuele artikel 'Leven bevorderen of leven verscheuren', dat in Dynamisch Perspectief 2002-2 verscheen, en recente interviews met Edith Lammerts van Bueren.

werkingsverband heeft drie studiedagen georganiseerd om het gebruik van zaadvaste rassen in de hele keten te stimuleren. Drie werkgroepen (financiering, communicatie en veredelingspraktijk) maken daar werk van. Door de actuele ontwikkelingen rond de dramatische gevolgen van mogelijke versoepeling van de regels rond CRISPR-Cas (zie ook pag. 12 van de Demeter Monitor in deze DP), was de laatste studiedag deels op dit thema gericht. Als de regels voor genetische gemodificeerde planten los worden gelaten, kunnen ook biologisch veredelde gewassen via kruisbestuiving vervuild raken met gen-

tech. Of eigenschappen uit oude rassen kunnen via de knippen-en-plakken-methode van CRISPR-Cas in een nieuw ras terecht komen waarop een patent wordt verleend. Het oude ras mag dan niet meer gebruikt worden zonder rechten te betalen aan de patenthouder. Alle redenen om de 'petitie voor gentedvrij voedsel' te tekenen én te bouwen aan een keten van vrije, zaadvaste rassen.

Tekst: Ellen Winkel, hoofdredacteur van Dynamisch Perspectief |

Foto's: Helga van Ree

En toen kwamen de spreeuwen...

"De boerenkool was al best groot", vertelt Martijn Schieman van biodynamische boerderij de Zonneboog in Lelystad. "En ineens – het is nu een jaar of vier geleden – zat het vol met kleine zwarte rupsjes: larven van de mosterdzaagwesp, hebben we ons laten vertellen. Waarschijnlijk kwamen ze van een perceel in de buurt, waar ze na de oogst van spinazie gele mosterd hadden ingezaaid."

"We probeerden van alles: verassen, Bt spuiten, maar niets werkte." Bt is een preparaat van Bacillus Thuringiensis, een bacterie die een gif afscheidt dat larven doodt, en mag in kool gebruikt worden. "We gingen een paar keer per dag kijken of het al geholpen had, maar dan zagen we: weer een hoek weggevreten. Zeker de helft van het perceel van ongeveer vijf hectare was echt helemaal kaal."

"En toen kwamen de spreeuwen, hele horden spreeuwen, een grote zwerm. Ze begonnen langs de randen en aten de planten schoon. Ze

bleven een hele week, dag en nacht, en schoven het hele perceel door tot de rupsjes verdwenen waren.

Al waren de bladeren weggevreten, het hart van de kool, met het groeipunt, was niet aangetast. De kool liep opnieuw uit, vanuit de wortels was er genoeg groeikracht. Uiteindelijk hebben we het hele perceel geoogst, iets later dan anders, maar het was een goede opbrengst. Je kon nauwelijks nog iets zien van de vraat."

"We vonden het echt een wonder. Normaal hebben we hier niet veel spreeuwen. Misschien kwamen ze uit het bos waar de kersen net op waren. Kennelijk vertellen ze elkaar door dat er een lekker hapje te halen is."

Tekst: Ellen Winkel

Het mysterie

Ik had het nog nooit meegemaakt, maar toen ik jaren geleden de rode bloemen van pronkbonen als confetti op de grond zag liggen, ontdekte dat aan de florerende planten ieder minuscuul vruchtbeginsel ontbrak, geen spitse nagelmaantjes die zouden uitgroeien tot kloeke pronkers, wist ik hoe laat het was: bloemrui. De plant had zijn bloemen geaborteerd. Kennis komt soms voor de ervaring.

Deze zomer gebeurde het weer, de pronkbonen waren dit keer gezaaid door mijn cursisten die ik de grondbeginselen van het telen van groente probeer bij te brengen. Waarom was dit gebeurd? Teveel bonen per stok, aarzelde ik, of droogtestress. We hadden er inderdaad vrij veel gezaaid, in anticipatie op vogel- en slakenvraat die nooit kwam. Droog was het ook geweest. Allicht zag ik nog iets over het hoofd. Beteuterd keken we naar de blakend gezonde, maar onvruchtbare planten. Al snel werd de voor de hand liggende vervolgvraag gesteld: wat kunnen we er tegen doen?

Moelijke vragen, die ook opdoken in het dagboek *Moeder, na vader* van schrijver Gerbrand Bakker dat ik onlangs las. Het boek opent met het sterven van zijn zeer oude vader, die tot dat moment ogenschijnlijk volledig gezond was. Wat begint als jicht, mondt uit in bedlegerigheid, niet meer willen eten en uiteindelijk het overlijden. Dit alles neemt slechts enkele weken in beslag. Bakker, beduusd, betrapt zichzelf erop dat hij in de weken erna vooral de vraag stelt *waarom* zijn vader overleed, terwijl de mensen om hem heen zich afvragen *waaraan*. Dit lijkt naïef, maar eigenlijk is de waaromvraag de meest logische. Misschien zijn we zo gewend het antwoord niet te weten, dat we hem naar

G E E F H E T L E V E N D O O R

de achterkamertjes van ons bewustzijn hebben verplaatst. Het zijn ongemakkelijke vragen, over sterven en bloemrui, omdat er geen eenduidige antwoorden zijn en dat maakt kwetsbaar. Het drukt je met de neus op de feiten dat je overgeleverd bent aan, ja aan wat? Zelfs dat blijft vaag.

In een chaotische wereld biedt een laboratorium houvast. De omstandigheden zijn er tot op zekere hoogte controleerbaar, zodat existentiële vragen worden teruggebracht tot behapbare, meetbare deelvragen. Ook de ontwikkeling van onze zaden – voor vee geldt in grote lijnen hetzelfde – verplaatst zich daarom in toenemende mate naar het laboratorium. Daar wordt onder gecontroleerde omstandigheden en met uitgekiende technieken aan nieuwe, ultieme rassen gewerkt. Maar als je gelooft in de mogelijkheid van een ultiem ras, of dat nu gaat om kilo's opbrengst of gewenste resistenties, geloof je ook dat de natuur een statisch decor is en dat je zomaar een nieuwe toneelspeler aan het spel kunt toevoegen zonder dat daar reactie op volgt. De ervaring leert dat er altijd reactie komt, denk aan *superweeds*, doorbroken resistenties en plagen. Een organisme gaat namelijk een band aan met de ontelbare variabelen in zijn omgeving, waardoor hij verandert, waarna de omgeving verandert, enzovoorts. Dat perfecte ras biedt dus niets meer dan een statische 'oplossing' voor een bewegend, evoluerend 'probleem'. Aardappeltelers, verwickeld in een constante race tegen phytophthora, weten dit als geen ander.

De wereld is geen jaar, seizoen, dag hetzelfde en die complexiteit is ongemakkelijk. De robuustheid om daarmee om te gaan, ligt niet verankerd in een individueel genoom. Het is een groepeigenschap, het zijn populaties die incas-

seren, terugveren, veranderen: rommelige, onoverzichtelijke, genetisch diverse groepen. Het goede nieuws is dat diversiteit niet gecreëerd hoeft te worden, die is er gelukkig al: in wilde planten, oude rassen, zaadvaste rassen, zaadbanken. Diversiteit komt niet uit een lab, sterker nog, daar kun je hem kwijtraken.

Dan maar fatalistisch toezien hoe de aardappels weggroten, of afwachten tot toenemende droogte en verzilting de oogsten zal verwoesten? Nee, natuurlijk niet, de opbouw van kennis is fantastisch en noodzakelijk, vooral wanneer die samenvalt met je eigen observaties. Mijn allereerste aardvlo zal ik nooit vergeten, maar daarvoor moesten er heel wat bossen geperforeerde raapstelen door mijn handen gaan. Op een complexe vraag past zelden een eenvoudigd, statisch antwoord. Het leven dat we doorgeven praat bij voorkeur niet tegen, maar met de natuur. Het is een oncontroleerbare, veranderlijke kluwen die in constante verbinding met zijn omgeving gedijt. Niet de hoofdrolspelers zoals maïs, soja en graan stelen er de show, maar de massa's naamloze invallers, figuranten, buitenbeentjes, het publiek. Ondoorgrondelijk, zoals het drama van de pronkboon die zijn eigen bloemen aborteert. Toch schuilt juist daarin ook de aantrekkingskracht, het is waarom ik altijd naar de tuin verlang, nieuwsgierig naar wat ik nu weer aan zal treffen.

Tekst: Mariken Heitman, schrijver en docent groenteteelt. Haar debuutroman *De wateraap* werd genomineerd voor de Bronzen Uil, de Anton Wachterprijs en stond op de longlist van de Jan Wolkersprijs. Aan haar tweede roman *Wormmaan* werd in 2022 de Libris Literatuur Prijs toegekend.

Als je gelooft in de
mogelijkheid van een
ultiem ras, geloof je
dat de natuur een
statisch decor is en
dat je zomaar een
nieuwe toneelspeler
aan het spel kunt
toevoegen

Voeding voor lichaam en geest

Biodyneren, pop-up diners op biodynamische boerderijen, slaat aan. Voordat de gasten met elkaar aan tafel gaan, geeft de boer een uitgebreide rondleiding en vertelt hoe hij of zij de ingrediënten voor het diner heeft geteeld. Aan tafel voegt de kok daar een verhaal over smaak en kwaliteit aan toe. Biodyneren is een initiatief van natuurvoedingsdeskundige Ilse van den Bosch. Haar missie? Met voeding bijdragen aan de ontwikkeling van mens en aarde.

Ilse van den Bosch (1968) is auteur en docent over biodynamische voeding. Ze schrijft columns en artikelen en geeft diners en kookworkshops in haar woonplaats Heiloo en op uitnodiging door heel Nederland. De rode draad in haar leven is de filosofische vraag: wie ben ik als mens? Daarom noemt ze zichzelf ook wel 'voedingsfilosoof'. Die rode draad loopt terug tot in haar kindertijd: "Mijn opa en oma woonden in het bos bij Doorn. In mijn schoolvakanties ging ik daar vaak naartoe. Ik was enorm nieuwsgierig naar alles wat ik zag in het bos. Met die interesse is ook mijn respect voor de natuur begonnen. Al snel ging ik op zoek naar de verbindingen tussen de dingen. De natuur is wreed, het eet elkaar op, maar het neemt niet meer dan nodig is. Ik kreeg meer begrip voor de natuur dan voor mensen. Mensen die meer en meer willen ten koste van anderen. Waarom zijn wij mensen zo anders dan dieren? Waarom maken wij alles kapot en luisteren we niet naar de wetten van de natuur?"

Het zette mij aan het denken

Ilse voelde zich niet zo thuis tussen de mensen en dat leidde tot een beweeglijk bestaan. Via het gymnasium, het grafisch lyceum, een baan als werktekenaar bij de Universiteit van Amsterdam, onderzoek-medewerker bij het Centraal Bureau voor de Statistiek en vooral veel verre reizen, kwam ze in Zuid-Frankrijk, waar ze twee maanden op een boerderij ging werken. Daar kwam ze in aanraking met de biodynamische landbouw: "In de gesprekken met de boer leerde ik de antroposofie kennen. In eerste instantie voelde ik verzet. Weer iemand die de mens boven het dier stelt, dacht ik. In zijn houding en handelen op het land ervoer ik juist respectvolle omgang met alles wat leeft. Dat zette mij aan het denken."

Het grotere geheel

Niet veel later werd Ilse door een vriendin op het idee gebracht om de opleiding Natuurvoedingskundige te gaan doen aan

de Kraaybeekerhof in Driebergen. Die vriendin had het goed gezien. De opleiding was thuiskomen voor Ilse: "Wat ik daar leerde, ging over het grotere geheel, iets wat ik als kind in de natuur had gezien. Wij kunnen als mens uit die eenheid stappen, dieren kunnen dat niet. Het vermogen waarmee we dingen kapot maken, daarmee kunnen we het ook verheffen. Die keuze is aan ons. Ik werd me ervan bewust dat wij als mens een ontwikkelingsweg gaan. Het vermogen om iets anders te doen dan van nature in de eenheid zit, kon ik gaan begrijpen en stapje voor stapje omarmen als leerweg. Dat alles een plek heeft, ook wat ogenschijnlijk negatief is, daar kon ik veel mee. Het was een innerlijk begrijpen, een gevoel van thuiskomen in het menszijn."

Alles op zijn kop

Nemen we teveel van de aarde of we gaan haar verheffen? "Om die keuze te kunnen maken, is het helpend om jezelf goed te voeden", vervolgt Ilse. "Biodynamische voeding voedt ons zoals wij zijn als mens, of om te kunnen worden wie wij zijn als mens. Volgens Rudolf Steiner voeden we met onze maaltijd niet direct ons lichaam. Met ons eten voeden we grotendeels onze ziel en geest, en die bouwen vervolgens ons lichaam op. Bij vitamines, mineralen en koolhydraten gaat het dan om het wezen van die voedingsstoffen die jouw ziel en geest nodig hebben om het lichaam op te kunnen bouwen. Dat gaat heel diep en zet alles op zijn kop als je nadenkt over eten. Wat is dan goede voeding? Ik kan dan heel goed snappen dat het veel meer gaat om kwaliteit dan kwantiteit."

Biodiversiteit op het bord

Haar visie op voeding wil Ilse graag met haar handen concreet maken. Zo kwam ze in 2021 op het idee van Biodyneren: pop-up diners op de plek waar biodynamische voeding wordt geproduceerd: "Onze voeding begint bij de boer, gaat verder bij de kok en komt vervol-

'Het is een vonk die kan aanzetten tot ander handelen of bewustzijn'

zitten mensen aan tafel die voor het eerst biodynamische voeding proeven en kennismaken met een sfeer, waardoor ze geraakt zijn. Het is een vonk die kan aanzetten tot ander handelen of bewustzijn. Maar het verdiept ook de kennis van mensen die al bekend zijn met biodynamische voeding. Men-

Bij het Biodyneren op Noorderhoeve werden de mensen door kok en tuinder ontvangen met een amuse, voorafgaand aan de rondleiding.

gens op tafel. Hoe je het eet, heeft ook invloed op de kwaliteit. Dat wil ik met Biodyneren laten ervaren. Met mijn verhaal sluit ik aan op het verhaal van de boer. Bij de Pluktuin van Geesje in Koedijk vertelden de telers dat zij focussen op biodiversiteit en geen twee dezelfde fruitbomen naast elkaar planten. Zoals het bodemleven baat heeft bij variatie, zo heeft het microbiom van onze darmen baat bij variatie op ons bord. Als dat vragen oproept, dan vertel ik verder. Als er geen vragen zijn, doe ik dat niet. Mijn manier van koken is heel simpel, met onverwachte combinaties. Bij elke gang ga ik langs de tafels en laat de mensen raden welke ingrediënten ze proeven.

Iemand zei: 'Ik ben gek op rabarber, maar rabarber in de soep of rauw in salade, daar heb ik nog nooit aan gedacht.'

Geraakt door de sfeer

De Pluktuin van Geesje was de eerste locatie voor het Biodyneren, met gelijk vier volle diners. Dit succes was voor de Biodynamische Vereniging aanleiding om het Biodyneren te omarmen als landelijke project. Hierdoor is het dit jaar uitgegroeid naar twintig boerderijen en meerdere koks: "De boerderijen en koks komen uit zichzelf naar me toe. Dat voelt heel goed. Ik denk dat het aansluit op de groeiende behoefte aan puur en echt. Er

sen die elkaar niet kennen gaan met hetzelfde verhaal aan tafel. Op inhoud is er dan verbinding in de groep. Op sommige plekken gaan de gesprekken verder. Op andere plekken hebben mensen het over een nieuwe auto die ze gisteren hebben gekocht. Dat is allemaal goed. Het diner is lekker, gezellig, inspirerend, cultureel en heel menselijk. Dat bij elkaar maakt het tot een viering!"

Wil je weten waar en wanneer je kunt biodynameren? Kijk dan op: bdvereniging.nl/biodynamisch-dinieren

Tekst & fotografie: Annelijn Steenbruggen

Geef voor vitale landbouwgrond

+ Herstel van bodems, biodiversiteit, landschap en klimaat.

+ Lokaal voedsel voor vandaag en morgen.

+ Een gezond, groen en gastvrij boerenland.

Ja, ik draag graag bij aan de groei van het natuurvriendelijke landbouwareaal!

Voor minimaal €3,50 per maand ben je al donateur van BD Grondbeheer.

Doneer nu!

Ik word donateur met een bijdrage van
€ _____ per maand per jaar

Naam _____

Straat & nummer _____

PC & plaats _____

E-mail _____

Bankrekening _____

Ik machtig BD Grondbeheer voor een automatische incasso

Handtekening _____

Deze antwoordkaart in een ongefrankeerde enveloppe sturen aan:

BD Grondbeheer
Antwoordnummer 1018
3970 VB Driebergen-Rijsenburg

Algemeen Nut
Beogende Instelling
ANBI

Online aanmelden kan natuurlijk ook! Ga naar:
www.bdgrondbeheer.nl/donateur

De oogst van BD -Beroepsontwikkeling

‘Een boom schreeuwt niet zo hard als een geit’

Esther Betjes bestiert samen met haar man Ties De Vrolijke Noot in Wapserveen, onderin Drenthe. Ze hebben het bedrijf, dat al een hele biografie had, vijf jaar geleden overgenomen; een boomkwekerij waar voornamelijk fruitbomen en -struiken worden geteeld, en een geitenhouderij (zie ook het artikel in Dynamisch Perspectief 2023-2). Die laatste is nieuw en dat geeft veel reuring op het bedrijf. Esther bekwaamt zich in allerlei zaken die de nieuwe loot aan de bedrijfsboom met zich meebrengt, zoals kaasmaken. Ook de voorbereiding van de bouw van bedrijfsgebouwen en een bedrijfswoning heeft nogal wat voeten in aarde en vraagt veel van Esther en haar man.

Het is midzomer als ik Esther spreek, een warme dag. Ze heeft zichzelf deze dag vrijgegeven om wat dingen voor haarzelf te doen en met haar twee kinderen en een vriendin te gaan zwemmen in het kanaal. Ik mag ook mee en we spreken elkaar aan een picknicktafel over haar ervaringen met intervisie binnen de BD-Beroepsontwikkeling. Esther is een jonge beweeglijke veertiger. Ze omschrijft zichzelf als een summumdoener. Een aanpakker, die met veel energie en plezier bezig is om De Vrolijke Noot haar nieuwe vorm te geven en daarbij ook nog de zorg heeft voor twee jonge meiden. Je kunt aan haar zien dat ze dat met veel plezier, enthousiasme en opgeruimdheid doet. Dat is overigens niet altijd zo. Afgelopen winter waren er ook wel eens momenten dat ze overspoeld dreigde te raken door alle dingen

‘Hoe maak je keuzes in een omgeving waar zoveel verschillende wezens vragen om aandacht?’

gen met elkaar delen. En tijd voor jezelf vrijmaken, dat komt er anders haast niet van. Als regel komt haar intervisiegroep maandelijks bij elkaar bij één van de acht deelnemers, samen met een begeleider vanuit de Biodynamische Vereniging. “Allemaal jonge ondernemers”, zegt Esther met een glim-

lach. Ze houdt van de energie van nieuwe dingen ontwikkelen, samen leren en aanpakken. Voor Esther is het een ankerpunt in haar drukke bestaan. “Hoe maak je keuzes in een omgeving waar zoveel verschillende wezens vragen om aandacht? Een boom schreeuwt bijvoorbeeld niet zo hard als een geit.”

Hier ontmoet ze ook collega’s die dagelijks met hart en ziel in de BD-landbouw werken, die ervaring hebben en zich ontwikkelen in het

die de nieuwbouw met zich meebrengt, zoals het taai proces van vergunningverlening. Niet leuk, maar wel leerzaam. “Het lijkt eerst een berg waar je tegenaan kijkt, maar bij de gemeente weten ze het soms ook niet. Daar leer ik van en dan durf ik ook weer meer.”

De intervisie is voor Esther behulpzaam in deze hectiek. Je kunt daar deze lastige din-

gen met elkaar delen. En tijd voor jezelf vrijmaken, dat komt er anders haast niet van. Als regel komt haar intervisiegroep maandelijks bij elkaar bij één van de acht deelnemers, samen met een begeleider vanuit de Biodynamische Vereniging. “Allemaal jonge ondernemers”, zegt Esther met een glim-

vak. En ze ontwikkelt hierbij haar verbinding met het biodynamische werk. Esther komt uit een andere hoek van het land en oorspronkelijk ook uit een ander werkveld. Ze is blij met het netwerk, de verbinding en de verdieping die de intervisie geeft, heel waardevol.

Een bijeenkomst begint meestal met een rondgang over het bedrijf, aan het eind van de middag. Daarna wordt er samen gegeten. Dat geeft de mogelijkheid om wat uit te wisselen onder elkaar en het scheidt een veilige bedding van saamhorigheid. “Dit is essentieel”, zegt Esther, “dit gevoel van samen op weg te zijn. Een basis om in de avond met elkaar om een vraagstuk van één van de deelnemers te gaan staan. Je geeft werkelijk om elkaar en je bent bereid om alle aspecten van je menszijn in te zetten om iemand verder te helpen. Heel voorzichtig en afgestemd, maar niets achterhouden. Dat is verrijkend, niet alleen voor degene met een intervisievraag, maar ook voor mezelf, voor alle leden van de intervisiegroep.”

Tot besluit een tegeltjeswijsheid in dit verband uit Esthers pen. Deze karakteriseert mooi de ontwikkelingsgerichte instelling van Esther en haar intervisiegroep: ‘Een sluimerende vraag heeft ook aandacht nodig.’

Tekst: Jelle Meindersma is tuinder en coach van BD-beroepsontwikkeling. Hij verzorgt de interviews in deze nieuwe rubriek. | Foto: De Vrolijke Noot

Interesse om mee te doen aan BD-beroepsontwikkeling, als deelnemer of als coach? Kijk op bdvereniging.nl/doe-mee

Verbinding met de plek en het idee

Tussen de groene heuvels van de Vlaamse Ardennen ligt Demeter boerderij De Kollebloem. Op zes hectare produceren ze hier groentes, zaden en rundvlees voor lokale consumenten. Bovenal is het een gastvrije plek waar mensen op allerlei manieren met elkaar de zorg voor de aarde delen. Ruben Segers (38) is één van de vier vennoten in de coöperatie. Hij zorgt dat het verhaal over voedende landbouw de wereld in gaat.

Ruben Segers is – “ver van de boerderij” – geboren in Antwerpen. Zijn moeder kreeg een relatie met Antoine, de oprichter en boer van De Kollebloem. Zo is het gekomen dat Ruben als kleine stadsvrouw naar het platteland verhuisde. Een groot nadeel van ouders met een boerderij: “We gingen heel weinig op vakantie.” De enige grote reis die Ruben met zijn moeder en stiefvader maakte, was naar Mexico binnen een uitwisselingsprogramma voor boeren, waar hij kennismakte met een antropoloog. “Ik moet antropoloog worden”, besloot Ruben toen, “dan kan ik altijd op vakantie.” Ruben voegde de daad bij het woord. Hij studeerde antropologie en ging vervolgens aan de slag bij landbouwprojecten in Midden-Amerika. “Deze boeren hebben mijn hulp helemaal niet nodig”, concludeerde hij al snel. “Het probleem ligt aan de andere kant van de oceaan. Doordat wij onze overproductie op de wereldmarkt dumpen, krijgen zij geen eerlijke prijs. Voor de oplossing moet ik in eigen land zijn.”

< Ruben (rechts) is samen met vennoot Manuel de drijvende kracht van de Kollebloem

‘Onder het roeren van preparaten praten we met elkaar over de essentie van wat we hier doen. Dit gesprek versterkt ons bewustzijn, de verbinding onderling en de boerderij als geheel.’

Verbinding

“Biodynamische voedselproductie voor de lokale markt”, daarmee pak je volgens Ruben de oneerlijke handel bij de wortel aan. Om hieraan te kunnen bijdragen, ging Ruben letterlijk terug naar huis. Inmiddels is hij tien jaar verder en gaan zijn ouders met pensioen. Samen met vennoot Manuel heeft hij zich ontwikkeld tot de drijvende kracht van De Kollebloem. Hun veelheid aan groentes en een beetje rundvlees verkopen ze recht-

streeks aan de consument via tweehonderd groenteabonnees, een webshop, hoeve-winkel en op de overdekte Lousbergmarkt in Gent. Behalve voedsel voorziet De Kollebloem ook in een sociale behoefte: “Mensen verbinden zich met de plek en het idee. Ze komen hier op vakantie, we hebben een Kollebloem koor, we bieden een werkplek aan mensen met een zorgvraag en het roeren van de preparaten is een gemeenschappelijke activiteit. Onder het roeren praten we met elkaar over de essentie van wat we hier doen. Dit gesprek versterkt ons bewustzijn, het versterkt de verbinding onderling en het versterkt de boerderij als geheel.”

Onzichtbare wereld

Het valt Ruben op dat een groeiend aantal mensen op zoek is naar het bezield aspect: “De fysieke en spirituele wereld brengen wij in de landbouw samen door te zaaien, de bodem te verzorgen en te oogsten. Vanuit het ‘niets’ maken we met levenskracht ‘iets’. Door mijn werk op de boerderij ben ik steeds meer een connectie met kosmische krachten en natuurwezens gaan voelen. Dat er een onzichtbare wereld is, die van belang is voor het aardse leven, was ik ook al tijdens mijn studie tegengekomen bij andere culturen. Mijn achtergrond als antropoloog komt op eens van pas. Ik kan die kennis gebruiken om een actieve stem te geven aan de spirituele kant van de biodynamische landbouw.”

kollebloem.be

Tekst: Annelijn Steenbruggen |

Foto: Tini Cleemput

Graan

dat op het juiste moment is gezaaid, groeit altijd goed

Tijdens de tweede BD Jong-workshop bij Gerhard Jannink ordenen de deelnemers de roggestengels

BD Jong organiseerde twee workshops met Gerhard Jannink over de invloed van maan, Venus en Mercurius op gewasgroei.

Op de Biobeurs vertelt Gerhard Jannink over zijn zaaioproeven met graan en toont hoe graanplanten eruit zien die hij, geïnspireerd door Georg Schmidt, 99 dagen lang iedere dag heeft gezaaid om te kunnen waarnemen welke perioden gunstig zijn voor de gewasgroei. In zijn documentatie zie je duidelijk de fluctuaties in groeiperioden en opbrengst. Wat me direct aansprak was Gerhards passie en openheid.

Gerhard stelt dat graan dat op het juiste moment is gezaaid, altijd goed groeit. Ongeacht periodes van overmatige kou, regen, droogte of hitte. Door het jaar heen zijn er groei- en stagnatieperiodes. Deze zijn afhankelijk van de (astronomische) planeetstanden van maan, Venus, Mercurius. De gunstige gewastijd valt daarom elk jaar op een ander moment.

Op mijn vraag of Gerhard hier een workshop over wil geven, krijg ik snel antwoord.

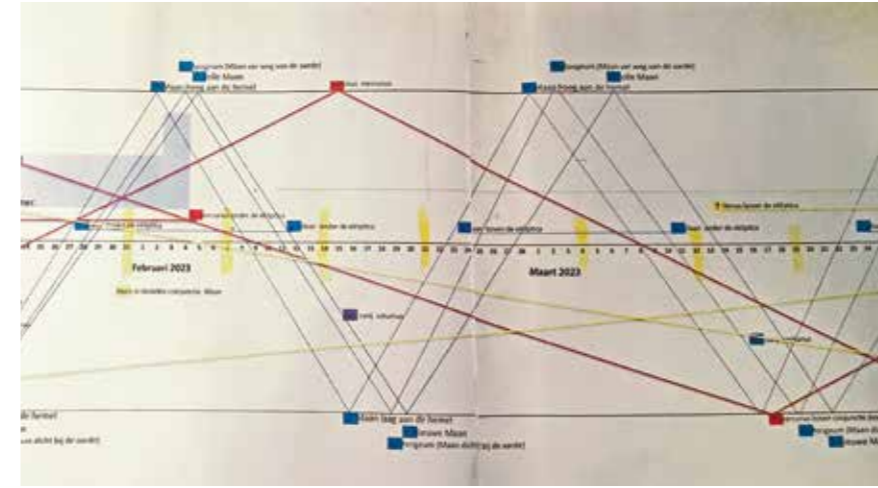
Itterbeck, 4 maart 2023

Gerhard woont in Duitsland op een idyllische boerderij in Itterbeck, net over de grens met Hardenberg. Op de ochtend van 4 maart ploegen we het proefveld en zaaien een vierkante meter rogge en goldkorn in. Dit jaar zaait Gerhard gedurende drie maanden elke week. Goldkorn is het bijzondere graanras, veredeld door Hugo Erbe (ontwikkelaar drie-koningenpreparaat). Zeer zeldzaam maar bij Dreschflegel (een vereniging die zich inzet voor behoud van oude rassen) verkrijgbaar. 's Middags volgt een heerlijke lunch. We worden overladen met soep, broodjes en de zelfgemaakte jam van zijn vrouw. De rest van de dag vertelt Gerhard over zijn experimenten en filosofie, en een grote hoeveelheid vergeten boerenwijsheden. Ook bespreken we uitgebreid de kalender die hij jaarlijks maakt en uitgeeft op verzoek. Op vergelijkbare wijze

heb ik een tijdbalk van onze proef gemaakt (zie foto).

Gerhard vertelt dat hij cursus heeft gedaan bij Maria Thun en Georg Schmidt. Laatstgenoemde hield zich bezig met de werkingen van maan, Venus en Mercurius op het eenjarige plantleven. Hij vroeg zich af of zichtbaar zou zijn welke invloed de fase heeft én het verderaf of dichterbij bewegen van deze planeten.

Schmidt deed ook onderzoek naar het werken met krachtvelden. Door de plant in verschillende landschappen te brengen en op verschillende momenten uit te zaaien, merkte hij dat de ene variëteit neigde tot een meer uitgesproken bakkwaliteit terwijl andere planten zich eerder ontwikkelden in functie van de voortplanting. De enorme verscheidenheid van verschillende plantentypes die in de plant aanwezig zijn, kon hij op

Een deel van de kalender waarop onder andere zaaidata (geel) en bewegingen van maan en Mercurius zijn ingetekend

dergelijke manier 'naar buiten laten komen'. (bron: mo.be/artikel/akelei-biodiversiteit-van-eigen-bodem) Na deze leerzame dag besluiten we om opnieuw samen te komen om de resultaten te bekijken.

Itterbeck, 8 juli 2023

In juli vindt deze tweede workshop plaats, met een nieuw gezelschap, en Gerhard herhaalt kort de theorie. Ditmaal onder het genot van echt Duits gebak en een soort van hittegolf. Daarna gaan we het graan oogsten.

Opzet van de proef:

Van 7 januari tot 2 april is er om de week een vierkante meter rogge en goldkorn gezaaid. Na het zaaien heeft het graan geen verdere verzorging gehad.

de zaaidatum 4 maart wordt de opbrengst en gewasgroei geleidelijk steeds minder. Als je naar de sterrenkaart kijkt, zie je dat vanaf 8 maart de twee rode Mercurius lijnen (die twee verschillende aspecten representeren van de baan van Mercurius) dalend zijn én onder de ecliptica (de lijn in het midden). Met geel zijn de zaaimomenten gemarkeerd. Op 7 januari staan de Mercurius-lijnen tegenover elkaar en op 31 januari kruisen ze elkaar. Gerhard denkt dat de invloeden elkaar opheffen en de opbrengst daarom redelijk tot goed is.

Afsluitend een boerenwijsheid die Gerhard vertelde: domme boeren hebben de dikste aardappels. Het lijkt misschien dom om aardappels te poten bij koud weer, maar aardappels krijgen juist een groei-impuls als Mercurius na de zon opkomt; en dan is het vaak kouder weer.

Tekst en foto's: Walter van Groningen, BD-Jong

Zin in een quiz?

Als je de onderstaande 3 vragen, naar aanleiding van de tekst hiernaast, goed beantwoordt en de juiste antwoorden (onderwerp: Quiz) stuurt naar bdjong@bdvereniging.nl, verloten we een prijs voor één winnaar! Bedankt voor jullie antwoorden!

- Welke twee planeten hebben invloed op gewasgroei?
- Hoe vaak is er graan gezaaid in Itterbeck bij de proef waar BD Jong aan meedeed om te kunnen waarnemen welke perioden gunstig zijn voor de gewasgroei?
- Waarom hebben domme boeren de dikste aardappels?

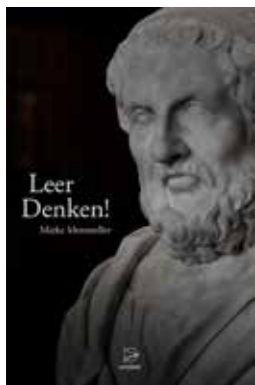
BOEKEN Leer Denken!, Leer Voelen! en Doen!

In deze tijden van toenemend, passief computergebruik en de vele informatie die dwingend op ons afkomt, is het lastig te ontdekken wat nu 'de waarheid' is en hoe men gemotiveerd kan handelen. Mieke Mosmuller, arts en filosoof, stelt dat alle mensen in hun wezen de waarheid kennen en deze kunnen (her)ontdekken. Daarvoor is nodig dat mensen weer vanuit de bron leren denken, onbevangen kunnen voelen en gemotiveerd kunnen handelen.

Helder denken levert feiten op, het interpreteren daarvan gaat via het gevoel. Het gewaarworden van de waarheid ligt in het gevoelsleven. Onze cultuur is een voorstellingscultuur, we zitten liever in onze gedachten dan dat we in actie komen. We

nemen ons wel van alles voor, maar de uitvoering komt er dan niet van, dit verzwakt onze wil.

In haar drie boekjes *Leer Denken!*, *Leer Voelen!* en *Doen!* beschrijft Mosmuller hoe onze vooroordelen, meningen, emoties en passiviteit in ons werken. Zij geeft oefeningen om daar bewust van te worden en om de zintuigen te scherpen voor de objectieve waarheid. De waarheid maakt vrij en doet ons beseffen dat we allemaal gelijk zijn. Iedere oefening wordt een week herhaald. Maar ik heb gemerkt dat de tekst ook zonder intensief oefenen uitnodigt te reflecteren op de eigen gedachten, gevoelens en handelingen. De oefeningen dragen er aan bij om écht helder te denken en te voelen en om beter begrip te krijgen voor

Kort&Goed

Boeken en berichten rond het thema

'Geef het leven door'.

Door Hetty Bruins en Ellen Winkel

de standpunten en gevoelens van anderen. Zo kun je als lezer een stap zetten op je innerlijke ontwikkelingsweg. In de huidige tijd van polarisatie zou je willen dat iedereen zich in deze oefeningen zou bekwamen. (HB)

Leer Denken!, *Leer Voelen!* en *Doen!* Door: Mieke Mosmuller

EXPOSITIE Levensvormen

In het Kunstmuseum in Den Haag is van 7 oktober 2023 t/m 25 februari 2024 de expositie 'Levensvormen' te zien, waarin de ontwikkelingen in het werk van Piet Mondriaan en naast die van de Zweedse Hilma af Klint worden getoond. Deze schilders hebben elkaar nooit ontmoet, maar leefden in dezelfde periode en maakten beiden een vergelijkbare ontwikkeling door: ze begonnen als landschapsschilder en ontwikkelden vrijwel gelijktijdig hun geheel eigen beeldtaal, weg van de natuurlijke verschijningsvormen. Beiden lieten zich inspireren door theosofie en antroposofie en daar besteedt de expositie ook aandacht aan.

Zowel Af Klint als Mondriaan zochten nieuwe manieren om

FILM *The Seeds of Vandana Shiva*

Als je controle hebt over voedsel, dan beheers je de maatschappij; als je controle hebt over zaden, dan beheers je het leven op aarde.

Deze alarmerende uitspraak wordt gedaan door Vandana Shiva in de documentaire *The*

Seeds of Vandana Shiva. De film vertelt haar levensverhaal: hoe ze als dochter van een boswachter uit de Himalaya zich ontwikkelt tot een krachtig tegenstander van de grote zaadmultinationals.

Ze heeft natuurkunde en we-

tenschapsfilosofie gestudeerd en werkt vanuit vrouwelijke spiritualiteit. Volgens Shiva is de grootste destructieve kracht op de planeet de monocultuur van de industriële landbouw. De oplossing voor klimaatverandering ligt voor 40% bij de biologische, ecologische, gifvrij en GMO-vrije landbouw, in handen van de kleine boeren.

Grote veranderingen en transformaties starten met kleine dingen. Zo is dat ook met zaden, klein en in de handen van de boeren die zo vechten voor onafhankelijkheid. Dit is nodig om de vrijheid en democratie te waarborgen en de mensen in hun behoeftes te voorzien zonder de planeet te vernietigen.

Shiva stichtte in 1991 Navdanya (Seeds of Hope), een organisatie die een netwerk van zaaddepots en duurzaam werkende boeren opzette, om de genetische diversiteit en voedselzekerheid in stand te houden. Daar worden veerkrachtige en weerbare zaden verzameld, die tegen lokale weersomstandigheden kunnen.

Ook helpen ze boeren die door overstroming en droogte in problemen zijn gekomen. Het gaat inmiddels om duizenden verschillende soorten rijst, granen en gewassen, maar ook om bomen en vogels.

Shiva spreekt op manifestaties over de hele wereld om mensen ervan bewust te maken dat de vrijheid van eigen keuzes in voeding in het geding komen als grote bedrijven de rechten op zaden in handen krijgen. Zij verzet zich tegen reuzen-bedrijven als Monsanto, die steeds vaker het intellectueel eigendomsrecht op zaden (patenten) verkrijgen. Zij ziet dit als een poging tot 'zaad-dictatorship' en beschuldigt de bedrijven van 'voedsel totalitarisme'.

Laat je inspireren door deze bijzondere, gedreven vrouw en de door haar geïnitieerde projecten. Zij strijdt voor een respectvolle, eerlijke, vrije en schone aarde ... voor ons allemaal. (HB)

Kijk de documentaire via vandanashivamovie.com (€4,45)

Hilma af Klint, *The Evolution, The WUS/Seven-Pointed Star Series, Group VI, No. 14, 1908*, Courtesy The Hilma af Klint Foundation

naar de natuur te kijken. De schilderijen en tekeningen van bloemen van zowel af Klint als Mondriaan, die doorgaans los gezien worden van hun hoofdwerken, zijn in dit opzicht interessant. Mondriaan verbeeldt met name gecultiveerde soorten als chrysanten of amaryllissen, wat zijn interesse in 'mo-

dern nature' verraadt. Af Klint concentreert zich op wilde planten en bloemen en maakt zelfs een overzichtstekening waarin ze deze combineert met diagrammen aan de hand waarvan ze de wilde natuurlijke wereld lijkt te systematiseren. (EW)

Meer info via bdvereniging.nl/bd-agenda

NIEUWS UIT DE BIODYNAMISCHE VERENIGING

Opwarmbijeenkomst 100 jaar BD

Pinksteren 2024 is het 100 jaar geleden dat Steiner zijn Landbouwcursus hield. Dat gaan we vieren! Op 8 november 2023 organiseren we een **'opwarm-bijeenkomst'** voor licentiehouders van Stichting Demeter en Beroepsleden van de Biodynamische Vereniging in Antropia in Driebergen. Hoe kunnen we maatschappelijke vernieuwing verder vorm geven? Wat voor plannen leven er al en hoe kun je als boer, burger, handelaar of winkelier meedoen in 2024? Bekijk het programma van deze dag en meld je aan via bdvereniging.nl/100jaar. Op deze webpagina vind je informatie over alle 100-jaars-activiteiten, zoals

- de internationale **online cursus Biodynamic Agriculture & Anthroposophy** van 27 nov tot 18 dec.
- de **Winterconferentie op Warmonderhog** op 2 maart 2024 en de **Winterconferentie op Widar** op 15 en 16 maart 2024.
- En natuurlijk het **BD Feest van de Eeuw** op 19 mei.

Kijk op de achterkant van deze DP!

Jaardag en Jaarvergadering

Het was een zeer warme en ook heel bruisende biodynamische dag, de Jaardag van BD Grondbeheer en de Biodynamische Vereniging op 10 juni op de met bos en houtwallen omzoomde boerderij Veld en Beek in Doorwerth. De dag vormde ook de aftrap van de campagne van BD Grondbeheer voor het vrijkopen van het huiskavel van Veld en Beek. De dag startte met de Jaarvergadering van de Biodynamische Vereniging, vervolgens een bijeenkomst voor investeerders van (de mede door Grondbeheer geïnitieerde) Stichting Aardpeer en 's mid-

dags een rondgang langs vijf plekken op de boerderij, waar de ondernemers hun verhaal vertelden.

Bij de Jaarvergadering van de Biodynamische Vereniging is besloten om de contributie te verhogen (behalve de minimum-categorieën en de jeugdleden). Contributie in 2024 wordt voor basisleden: €60 (norm), €90 (steun) en €40 (minimum). En voor beroepsleden: €150 (norm), €220 (steun) en €100 (minimum). Notulen van de Jaardag vind je op bdvereniging.nl/over-ons/beleid

Bezoekers van de Jaardag luisteren gebloeid naar het enthousiaste verhaal van Veld en Beek tuinder Jelmer van Zandbergen

Toekomstbestendig werken en denken

Voor een boer was ridderzuring een groot probleem. Totdat hij zich in een werkgroep verdiepte in wat zuring te brengen heeft in het natuurlijk evenwicht. Het leverde hem het idee op om natuurmaaisel over de akker te verspreiden. Sindsdien was zuring geen probleem meer.

Deze manier van werken en denken kun je ook toepassen bij andere vragen: rond vruchtwisseling, diergezondheid, zaadteelt, etc. Het nieuwe pilot-project 'Toekomstbestendige werk- en denkwijzen in de BD-landbouw' wil dit zichtbaar krijgen, documenteren en overdraagbaar maken. Begeleiders Albert de Vries en Geert-Jan van der Burgt gaan met enkele boeren in gesprek die elkaars bedrijven bezoeken. Hierbij is het de kunst zo dicht mogelijk bij het daadwerkelijke handelen te blijven. Lees meer via bdvereniging.nl/draag-bij

Kwartiermaker

De Biodynamische Vereniging, de Iona Stichting, Aeres Warmonderhof en Aeres Hogeschool vinden onderzoek naar bio en BD belangrijk. Zij zetten dit najaar een 'Kwartiermaker' aan het werk die een haalbaarheidsonderzoek gaat doen naar een lectoraat of een practoraat biologische en biodynamische landbouw. Lees meer via bdvereniging.nl/draag-bij/projecten

Verdiepingscursus BD-landbouw

De nieuwe Verdiepingscursus BD-landbouw, voorziet in een behoefte. Het maximum aantal deelnemers is bijna bereikt. De cursus is 22 september van start gegaan en bestaat uit 8 trainingdagen op de derde vrijdag van de maand. Lees meer via bdvereniging.nl/actueel/nieuws

Winterroggeproject

In het najaar van 2023 is het nieuwe 'Winterroggeproject' van de Biodynamische Vereniging gestart op vrijescholen. Veel scholen hebben een eigen schooltuin waar ze biodynamisch tuinieren of ze bezoeken met klassen biodynamische bedrijven in de omgeving om mee te werken op het land of met de dieren. Vanuit het Winterroggeproject begeleiden Ineke Lutters en Marjolein Toonen kinderen in de 'ambachtsperiode' in de derde klas. Kinderen kunnen meeleven hoe je het graan zaait in de herfst, hoe het ontkiemt

en uiteindelijk zelfs groter wordt dan jezelf. Ze leren met een sikkel te werken, het stro in bundels te binden, de graankorrels te oogsten, te malen en te verwerken tot roggebrood. En uiteindelijk het te proeven! Bijenkorven van stro worden bewonderd en hoe het stro gevlochten kan worden, zoals het Brigid-kruis. Ook buiten de ambachtsperiode is dit een waardevolle ervaring. Er hebben zich acht scholen aangemeld voor dit project. Meer informatie vind je op bdvereniging.nl/draag-bij/projecten

IN HERINNERING Thomaske Stoffelsma (1966-2023)

Thomaske was ruim 30 jaar BD-boerin, samen met haar man Jan Brandsma werkte ze met passie en plezier op hun gemengde boerenbedrijf in de Friese Wouden.

Thomaske groeide op bij Woudsend op een gangbare veehouderij. Ze ontmoet Jan in 1983 en hun liefde is al snel een feit. Zij vestigen zich in 1991 in Drachtstercompagnie, waar ze een maatschap aangaan: De Kompenije. Het bedrijf is bij hun komst een biologische melkveehouderij. Ze maken gelijk de stap naar biodynamisch en ontwikkelen in de loop der jaren verder tot een volwaardig ge-

mengd BD bedrijf met melkvee, kaasmakerij, tuinderij, bijen, akkerbouw en zorg/ dagbesteding. Jan melkt de koeien, Thomaske verzuivelt alle melk tot kaas. Op een gegeven moment wordt het ook mogelijk de melk deels aan Zuiver Zuivel te leveren, waarop ze wat minder kaas gaat maken. Dit blijft ze bijna 30 jaar doen. Rond 2014 gaat hun droom om met meer mensen op het bedrijf te werken, in vervulling. De zorgtak van het bedrijf komt tot ontplooiing, waar Thomaske zich, tot ze ziek wordt, enorm voor inzet. Intussen groeit ook de tuinderij, die zoon Manuel en schoondochter

Welkom bij biodynameren

Al zijn de meeste biodynamische diners in de zomer, ook in het najaar kun je nog meedoen aan deze gezellige en leerzame diners: eerst een excursie over de boerderij en dan aanschuiven aan een lange tafel, samen met boer en kok. Op 7 oktober kun je 'Eten in de kas' op Warmonderhof in Dronten (zie foto). Ook kun je 7 oktober Biodynameren bij de Zonnegaard in Voorst. Op 21 en 22 oktober is er Oogstdiner bij de Grote Wieden in Hulshorst. Op 12 okt en 2 dec ben je welkom bij Noorderlicht in Noordeloos en op 4 november bij 't Leeuweriksveld in Emmen. Zie bdvereniging.nl/bd-agenda

Geerte behartigen. Alle producten van het bedrijf worden verkocht in de boerderijwinkel. Thomaske is al die jaren een bescheiden, dragende en liefdevolle aanwezigheid. Zij is een essentiële bezielende kracht bij de ontwikkeling van het bedrijf tot een inspiratie- en leerplek voor honderden mensen. Een plek waar mensen, dieren en de geestelijke wereld verbon-

den zijn. Waar mensen kunnen ervaren hoe heelheid voelt en eruit ziet. Bij haar sterven laat Thomaske een niet te onderschatten erfenis achter voor de BD-landbouw en de wereld.

Tekst: Caro van Roon

Lees het Dynamisch Portret over de Kompeneije in DP2022-4 via het archief op bdvereniging.nl/dp

IN HERINNERING Joop Wantenaar en Willem van den Berg

Vlak voor het ter perse gaan hoorde de redactie dat ook Joop Wantenaar, die met passie van BD-boerderij Het Derde Erf een hele levendige plek wist te maken, en Willem van den Berg, die liefdevol en met groot vakmanschap de fruitbomen op de Sterrregaard verzorgde, zijn overleden. Via bdvereniging.nl/dp-extra lees je er meer over.

BRONLAAK Leven met zin(tuigen)

Op 23 oktober 1948 is Bronlaak 'geboren', een antroposofische zorginstelling waar de bewoners meewerken in de eigen biodynamische tuin. Bronlaak, nu onderdeel van De Seizoenen, bestaat dus 75 jaar en viert haar verjaardag met een symposium over 'Leven met zin(tuigen)' op 6 en 7 oktober. Vrijdag 6 oktober staat in het teken van bouwen aan een helende omgeving en menswaardig huisvesten met zintuigen als maatstaf. Op zaterdag 7 oktober gaat het over beïnvloeding tussen mens en landschap en positieve gezondheid. De sprekers zijn: Iris Bakker, Joke Bloksma, Joost Heerschop, Wim Lips en Johanna Huiberts-van den Berg. Kijk voor meer info op deseizoenen.org/bronlaak

Uitnodiging

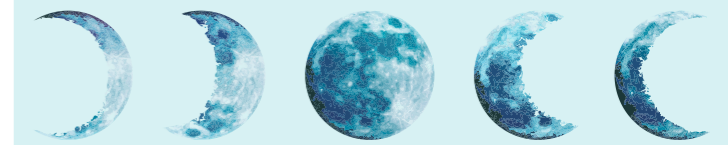
Open Dag Esoterische Cyclus, op 9 december 2023

De kern van de Antroposofische Vereniging is de 'Esoterische Cyclus', een leergang in 19 meditaties. Het centrale thema is: Inzicht in de mens als aards en geestelijk wezen. Wat kan de meditatie van deze inhouden voor je betekenen?

De Open Dag is bedoeld ter nadere kennismaking met of verdieping van deze leergang. Je kunt erin ontdekken hoe je eigen denken, voelen en willen krachten zijn die de verbinding met de geestelijke werkelijkheid tot stand kunnen brengen.

9 december 2023. Van 9.30 tot 16.00 uur.
Locatie: Stichtse Vrije School, Socrateslaan 24 in Zeist.
Open voor iedereen met belangstelling voor antroposofie en spirituele ontwikkeling. Deelname is kosteloos.
Voor meer informatie en aanmelding:

www.antroposofischevereniging.nl/hogeschooldag

BD-AGENDA

Op bdvereniging.nl/bd-agenda vind je nog veel meer activiteiten. Organiseer je zelf iets dat past in het BD-werkveld? Mail het aan bd-agenda@bdvereniging.nl

13-14 okt • **Compostcursus**

Hoe zet je een composthoop op in de (moes)tuin? Met BD-tuinder Jan Weijzenfeld op De Hommelhoeve in Empe

28 okt • **Toekomst Zaaïen op De Kollebloem**

In St.-Lievens-Esse. Samen in een lange rij met de hand spelt zaaïen en meer leren over het belang van 'vrije zaden'

4-5 nov • **CSA conferentie**

Het CSA netwerk organiseert een weekend met uitwisselen, leren en feest rond Community Supported Agriculture

Weet je **deel** van een groter **geheel**

Biodynamische
Vereniging

ledenservice

De BD-Vereniging werkt aan de ontwikkeling van de biologisch-dynamische landbouw en voeding met uitwisseling, scholing, onderzoek, advies en publicaties.

Contributie per jaar vanaf 2024
nombijdrage € 60,
steunbijdrage € 90,
minimumbijdrage € 40 (naar keuze).
Jongeren (t/m 23 jaar) en studenten
(t/m 27 jaar): € 25. Beroepslid (voor
boeren, winkeliers, onderzoekers,
etc.): € 150, € 220, of € 100
.Opgave via bdvereniging.nl.

Initiatief De BD-Vereniging is een initiatieforganisatie. Als je zelf iets wil organiseren is in de meeste gevallen medewerking van de vereniging vanzelfsprekend. De medewerking kan bestaan uit advies, een financiële bijdrage, hulp bij de publiciteit, of samen op zoek gaan naar wat jij nog nodig hebt.

Bureau BD-Vereniging
Diederichslaan 25C
3971 PA Driebergen
bdvereniging.nl
bureau@bdvereniging.nl
0850 609044
IBAN: NL77TRIO 0212 1887 71
t.n.v. Ver voor BD-landbouw

Bestuur Albert Wegman
(penningmeester), Ineke Lutters
(secretaris), Jan Wieringa, Monique
Bokdam

Medewerkers
Jorien Quirijnen (beheerder Willy
Schilthuis Fonds en coördinator),
Karin Menken (bureau-medewerker),
Ellen Winkel (communicatie),
Joke Doorschodt (ledenadministratie),
Jolanda Broekhuis (financiële
administratie)

Schenkingen en legaten Dankzij de warme steun van veel mensen, in de vorm van giften en legaten, werkt de BD-Vereniging aan de ontwikkeling van de BD-landbouw. De vereniging is een Algemeen nut beogende instelling (ANBI). Schenkingen en legaten zijn vrijgesteld van schenkings- of successierecht. Je gift is welkom op NL77TRIO 0212 1887 71 t.n.v. Ver voor BD-landbouw.

Wil je ons opnemen in je testament of wil je meer informatie over (periodiek)schenken? Bel of mail dan met het bureau: 0850 609044, bureau@bdvereniging.nl.

BD-beroepsontwikkeling Leden die met collega's in gesprek willen over de ontwikkeling van hun werk kunnen contact opnemen met Joke Bloksma, joke.bloksma@bdvereniging.nl.

BD-preparaten en materialen daarvoor zijn te bestellen via debeerschehoeve.nl. Hier bestel je ook boeken, zaden en extra exemplaren van Dynamisch Perspectief.

ca 18 december
verschijnt het volgende
nummer van Dynamisch
Perspectief met als thema
'OP ZOEK NAAR
HET WEZEN'

colofon

© 2023 Vereniging voor Biologisch-Dynamische Landbouw en Voeding

Dynamisch Perspectief,
het ledenblad van de Vereniging
voor Biologisch-Dynamische
Landbouw en Voeding verschijnt
vier keer per jaar.

nr 2023-3 ISSN 1389-7438
© BD-Vereniging

Redactie | Bert van Ruitenbeek
(thema-redacteur), Ellen Winkel
(hoofdredacteur), Hetty Bruins,
Gineke de Graaf, Afke Huitema

Contact | redactie@bdvereniging.nl

Aan dit nummer werkten mee |
Walter van Groningen, Mariken
Heitman, Ineke Lutters, Jelle
Meindersma, Caro van Roon,
Annelijn Steenbruggen

Foto's | Shutterstock (p2,3b,
11,12), Annelijn Steenbruggen
(p3m,4,14,16), Ellen Winkel (p26),
Tini Cleemput (p30,20), Helga van
Ree (p8,9,10), De Vrolijke Noot
(p18), Walter van Groningen (p22-
23), Barbara van der Aa (p27),
Warmonderhof (p28), Antoine
de Paepe (p29b), CSA Netwerk
(p29m), De Kollebloem (p29o),
Kester Scholten (p32)

Coverfoto | Barbara van der Aa
voor het Winterroggeproject

Vormgeving | Gerda Peters,
Fingerprint

Adverteren | Zie voor alle
advertentiemogelijkheden
bdvereniging.nl/adverteren

Kies voor kalf bij koe!

Wist je dat alle volle en halfvolle melk in pakken en flessen van Zuiver Zuivel gegarandeerd afkomstig is van bedrijven waar de kalveren bij de koe blijven? Kalfjes die bij de koe melk drinken, dat klinkt misschien logisch. Toch is het uniek. Bij slechts een handjevol melkveehouders in Nederland is het de dagelijkse praktijk. Wil je dat meer boeren de overstap naar Kalfje-bij-Koe maken? Kies dan voor melk van Zuiver Zuivel.

In de biologische en biodynamische landbouw geven melkkoeien gemiddeld 25 liter melk per dag. Als je het kalf bij de moeder laat, drinkt deze in het begin 10 en na drie maanden wel 20 liter per dag. Dit zorgt ervoor dat de kostprijs van melk hiermee circa 25% hoger wordt. Om die reden halen de meeste boeren de kalfjes snel weg bij de koe. De Zuiver Zuivel melkveehouders die kalf bij koe laten, houden de vrouwelijke kalfjes (vaarskalfjes) minimaal 3 maanden bij de koe. Stierkalfjes blijven minimaal 30 dagen bij de koe maar in de meeste gevallen is dit ook 3 maanden. Als onafhankelijke controle instantie houdt Stichting Demeter er toezicht op, dat deze boeren zich houden aan de kalf bij koe normen.

Win-win

Dat boeren de kalfjes bij de koe weghalen, is volgens biodynamisch melkveehouder Durk Oosterhof van boerderij Obio in Drachten ook een ingesleten gewoonte: "Al meer dan honderd jaar wordt er op een bepaalde manier melkvee gehouden. Dat verandert niet makkelijk." Ook Durk scheidde vroeger de kalfjes van hun moeders: "Ik kreeg daar kritische vragen over van consumenten. Dat zette mij aan het denken. Ik kan niet aan alle beelden van de consument voldoen, maar dit vond ik toch een vrij essentieel iets. In 2004 ben ik gewoon maar begonnen met kalfje bij de koe. Het bleek goed te gaan. Ik ervaar het als een win-win."

7 cent extra

Ook Edwin Crombags, van Zuiver Zuivel, zag afgelopen jaren een groeiende belangstelling bij consumenten voor kalfjes bij de koe. Omdat drie van de vijftientig Zuiver Zuivel-melkveehouders, waaronder Durk Oosterhof, al uit eigen beweging het kalf bij de koe houden, zag Edwin een kans: "We zijn gestart om bij deze drie boeren de melk apart op te halen en apart te verwerken. Al snel na de start kwam er een vierde boer bij. Deze melk is volledig bestemd voor onze pakken en flessen volle en halfvolle melk." Kalf-bij-Koe-melk voorziet in een behoefte, constateert Edwin: "De afzet van Zuiver Zuivel melk is sindsdien met 10% toegenomen." Het kalf drinkt de eerste drie maanden zo'n duizend liter. Voor die gederfde inkomsten betaalt Zuiver Zuivel 7 cent extra per liter aan de boeren bovenop de 5 cent Demeter-toeslag: "Hiermee komen ze uit de kosten en kunnen zij op deze mooie manier werken."

Moedergedrag

Die mooie manier van werken, betekent dat de koe optimaal haar natuurlijke gedrag kan vertonen. Durk: "Bij een koe hoort ook moedergedrag. Als je het kalf weghaalt, krijgt ze niet de kans om dat gedrag uit te leven. Een koe heeft behoefte om te zorgen: ze likt, zoogt en beschermt haar kalf. Daardoor ontstaat er echt een binding tussen moeder en kind." Het geeft Durk arbeidsvreugde om de kalfjes bij hun moeder te laten opgroeien: "Er zijn veel voorbeelden waar ik van geniet. Bijvoorbeeld wanneer de koeien in het voorjaar voor het eerst naar buiten gaan, dan is het leuk om de kalfjes door het weiland te zien sprinten. Of als ik door het weiland loop en de koeien en kalveren naast elkaar zie liggen, dan geeft mij dat een stukje voldoening."

Voor meer info: www.zuiverzuivel.nl/kalf-bij-de-koe

Versterk ons werk!
Vraag je buur, familie en vrienden lid te worden van de Biodynamische Vereniging. Als ieder lid één nieuw lid werft, vieren we in 2024 – als de BD 100 jaar bestaat – een dubbel zo groot feest!

bdvereniging.nl/lid-worden

BD-VERENIGING

100 JAAR BIODYNAMISCH

Samen komen,
samen vieren

SAVE THE DATE
19 MEI 2024
**BD FEEST VAN
DE EEUW**

Op Eerste Pinksterdag 2024 vieren we het 'BD Feest van de Eeuw' op Warmonderhof in Dronten, van 12 tot 22 uur. Een groots festijn met ontmoeting, lekker eten, muziek en allerlei activiteiten. Stichting Demeter, Stichting Warmonderhof en de Biodynamische Vereniging nodigen heel BD-Nederland uit. Heb je een leuk idee voor de invulling van het programma, speel je een muziekinstrument of heb je een tip voor de organisatie? Neem dan contact op via bdfestvande eeuw.nl. Hier vind je ook meer info.

OP WEG NAAR 100 JAAR BD

8 nov '23	Opwarm-bijeenkomst voor Demeter licentiehouders en Beroepsleden BD-Vereniging
7-10 febr '24	Conferentie in Dornach: welke inspiratie biedt de Landbouw cursus vandaag de dag?
2 maart '24	BD Winterconferentie op Warmonderhof rond 100 jaar Landbouw cursus
15-16 mrt '24	BD Winterconferentie op Widar (B) rond 100 jaar Landbouw cursus
19 mei '24	BD Feest van de Eeuw
Najaar '24	Congres rond resultaten en betekenis van biodynamisch in Nederland

Voor meer info, zie bdvereniging.nl/100jaar